

DET NYE KORORGLET I NIDAROSDOMEN

Kirkelig fellesråd i Trondheim

ANSVARLIGE FOR PROSJEKTET

Byggherre: Kirkelig fellesråd i Trondheim ved kirkeverge Kjell Inge Nordgård

Orgelfirma: Brødrene Torkildsen orgelbyggeri AS, Åsen i Nord-Trøndelag
Ansvarlig intonatør: Jann-Magnar Fiskvik
Medintonatør: Nils Günther Torkildsen

Samarbeidspartnere:

Aug. Laukhuff GmbH & Co, Tyskland
(Spillebord og alle elektriske/elektroniske funksjoner i orglet)

Orgelbau Kuhn AG ved Dieter Utz, Sveits
(Hovedansvarlig for den samlede datastyringen av Steinmeyerorglet og Kororglet)

Tilrettelegging av kirkerommet: Nidaros domkirkes restaureringsarbeider (NDR)

Orgelfaglig komité: Per Fridtjov Bonsaksen
Bjørn Boysen
Magne H. Draagen

Orgelfaglig prosjektleder: Per Fridtjov Bonsaksen

Orgelpiper oppe i triforiet.

Ansvarlig utgiver: Kirkelig fellesråd i Trondheim, Kirkevergen, Trondheim nov. 2015
Tilrettelegging: Arne Lauvås
Samtlige foto: Henning Grøtt
Grafisk produksjon: Trykkpartner AS

Bilde på forsiden: Kororglet (Torkildsen 2015) med spillepult og piper oppe i triforiet.

Hilsen fra byggherren

Første søndag i advent 2015 innvies det nye kororglet i Nidarosdomen. En prosess over flere tiår, ja helt siden Steinmeyerorglet ble bygget i 1929, er med det fullendt. Nidaros domkirke har nå fått ferdigstilt orgelløsninger som skal berike gudstjenesteliv og kulturaktiviteter i lang tid fremover.

Byggingen av et nytt kororglet har vært en forutsetning for å kunne restaurere og samle Steinmeyerorglet i ny oppstilling i vest. Oppdraget ble gitt orgelbygger Brødrene Torkildsen fra Åsen som vinner av en internasjonal offentlig konkurranse. Torkildsen kjenner Nidarosdomen veldig godt etter utallige «bergingsoppdrag» på Steinmeyerorglet foran store begivenheter i Domen før restaureringen tok til. Mens Steinmeyerorglet, som stod ferdig til grunnlovsjubileringsen i mai 2014, er benevnt som et visuelt smykke i Domen, har kororglet fått en langt mer beskjeden oppmerksomhet. Faktisk har det vært et mål at kororglet skulle vises minst mulig i kirken – derfor er det nesten usynlig oppe i triforiene på sørsiden av langkoret. Samtidig vil kororglet være det viktigste liturgiske instrumentet i gudstjenestelivet.

Med ferdigstillingen av kororglet, er et annet krevende prosjekt fullført – nemlig spillepultene og de avanserte digitale løsningene som muliggjør betjening av begge orgler fra begge spillepultene og fra seks forskjellige tilkoblinger i kirken! Hovedansvaret for dette nybrottsarbeidet har vært lagt til orgelbau Kuhn, som restaurerte Steinmeyerorglet. Samarbeidet har

vært tett mellom begge orgelbyggerne og underleverandør Laukhuff under hele byggeperioden for begge orglene.

Kirkelig fellesråd i Trondheim er stolt over at orgelløsningene i Nidarosdomen nå endelig er ferdigstilt. Vi er takknemlig og ydmyk for den innsats som mange har lagt ned for at dette skulle løses, og vi er takknemlig og ydmyk for den kvalitet som er gitt i leveransene fra orgelbyggere og prosjektmedarbeidere.

Takk til Br. Torkildsen, takk til orgelbau Kuhn, takk til Nidarosdomens Restaureringsarbeider for tilrettelegging av bygget, fleksibilitet og bistand i godkjenning av løsninger. Takk til orgelfaglig komité, Per Fridtjov Bonsaksen, Bjørn Boysen og Magne H. Draagen, og takk til Trondheim kommune som ga trygghet for finansieringen da det gjaldt som mest!

Jeg ønsker Nidaros domkirke og Vår Frue menighet, biskoper og Trondheims innbyggere til lykke med orglet! Jeg føler meg trygg på at det blir brukt aktivt i de mange arrangementer og seremonier som gjennomføres i Domen daglig og ukentlig!

Orgla i Nidaros domkyrkje – til rikdom og velsigning

Det er ei stor hending i Nidaros domkyrkje si historie når siste del av orgelrestaure-ringa no er fullført, og tonane frå eit nytt kororgel kan bli til velsigning og rikdom for kyrkje- og konsertlyd.

Å sørge for orgeltonar til heile den store domkyrkja tilseier at vi må ha dei orgla vi no har fått på plass: Barokkorgelet er smykket på veggen over inngangsdøra. Skapt i ei tid som har gjeve oss noko av det vakraste i musikkhistoria, og som lokkar organistar frå heile verda til Trondheim for å spele og utforske.

At det store Steinmeyerorgelet kunne innvigast til Grunnlovsjubileet i 2014, markerte eit tidsskille i katedralen. Stordomen i restaureringsarbeidet som starta i 1869, kravde også eitt av dei største orgla Europa kunne oppdrive. Når orgelet som vart bestilt til jubileet i 1930 endeleg er på plass slik det var meint å vere, er det som om restaureringa av katedralen har kome til ei fullending.

Og når kororgelet i langkoret no står ferdig, kan kyrkjelyden fulltonande stemme i salmesong og liturgi. Heile domkyrkja kan fyllast av song. Den enklaste tone får fylgje av akkordar som løfter og understrekar; som gjev musikken meining og retning. Gudsteneste blir til under velvingane.

Gudsteneste er det når vi samlast om ord og sakrament og vi veit at Gud er mellom oss. Til glede for oss som har vårt virke i katedralen og for alle som kjem til kyrkja med forventning og håp, møtes vi no av

tonar som løfter oss mot det heilage. Det er med stor og audmjuk takk til alle dei som har hatt visjonar for orgelrestaure-ringa i Domkyrkja vi i dag ber om at musikken må bli til velsigning. Og det er med von og forventning vi tek orgelet i bruk – til ære for Gud og gavn for menneska.

Vi innviger kororgelet 1.søndag i advent – ved inngangen til det nye kyrkjeåret, når ein av bibeltekstane for dagen er frå profeten Jesaja:

*Syng for Herren, for han har gjort storverk,
gjer dette kjent over heile jorda!
Rop høgt i jubel, de som bur på Sion!
For Israels Heilage er stor,
han er midt iblant dykk.*

Er det nødvendig med et tredje orgel i Nidaros domkirke?

Når det nye orglet fra firma Torkildsen nå har fått sin plass i kirkens langkor, representerer dette siste fase av en tretrinns-rakett m.h.t. orgelfornyelser i Nidarosdomen. Hvorfor skal det være så mange instrumenter der?

Barokkorglet

Dette instrumentet er Nidarosdomens arvestykke fra barokktiden og er en usedvanlig verdifull antikvit. Før restaureringen i 1994 hadde det ligget lagret under svært utilfredsstillende forhold i 64 år. Orglet var opprinnelig bygget for kirken vår i 1741 av firmaet Joachim Wagner fra Prøysen. Wagner regnes som en av de store tyske orgelbyggere fra senbarokken, og hadde til og med forbindelse med J.S. Bach. Katedralen var svært amputert den gangen. En serie katastrofale branner i senmiddelalderen hadde redusert størrelsen til omtrent det halve, og ruinrestene av vestskipet var skilt fra det gjenværende kirkerom med en mur.

Mot slutten av 1800-tallet var det som fortsatt sto igjen av den gamle domkirken nesten ferdigrestaurert. Det ble da bestemt at vestskipet skulle gjenoppbygges. Barokkorglet - gammelt, sterkt ombygget og forfallent - kunne ikke fylle det enorme katedralrommet som etterhvert fremsto. Det var dessuten få som hadde forståelse for instrumentets verdi. Det ble demontert og et nytt stort katedralorgel ble installert i 1930. Merkelig nok var det da ingen som visste hvem som hadde bygget gammel-

Barokkorglet (Wagner 1741 / Ahrend 1994) i Nordre tverrskip.

orglet en gang. En ren tilfeldighet førte til at man ble klar over at det faktisk dreide seg om Joachim Wagner. Heldigvis ble instrumentet i alle fall tatt vare på.

Det forplikter å være i besittelse av et slikt unikt instrument, og historien kunne fort ha endt annerledes enn den gjorde. I siste fase av andre verdenskrig var det en kulturbevisst tysk soldat som pakket ned orglet for å frakte det til Tyskland der det utvilsomt ville blitt godt mottatt. Forsøket ble stoppet, men utover dette var ikke interessen for Wagnerorglet særlig stor i Trondheim.

I 1980-årene fikk vi imidlertid den velrenommerte tyske orgelbygger Jürgen Ahrend til Trondheim for å gjennomgå instrumentets tilstand. Overraskende mye av originalmaterialet var bevart og det ble da helt klart at instrumentet absolutt måtte reddes for ettertiden. Dette skjedde ikke uten motbør, så det var en stor seier da barokkorglet var ferdigrestaurert/rekonstruert i all sin prakt og kunne tone ut i katedralen igjen senhøstes 1994.

Instrumentet står nå som en juvel på et galleri på nordveggen av tverrskipet. Tverrskipet utgjør et klangrom omtrent på størrelse med kirkerommet den gang orglet opprinnelig ble bygget. I dag fremstår barokkorglet som et viktig instrument av internasjonal betydning, ikke minst for tolkninger av Bach og det klassiske repertoaret. Det er ikke en død antikvarisk museumsgjenstand. Takket være Ahrends vellykkede restaurering er Wagners orgel blitt et levende instrument som igjen benyttes til å skape musikk!

Les mer om barokkorglet i heftet «Wagnerorglet og en vandring i Nidaros Domkirkes orgelhistorie.» NDRs småskriftserie nr. 12. Fås kjøpt i Besøkssentret ved domkirken.

Katedralorglet,

et av Europas største kirkeorgler hadde lidd en ublid skjebne og var i meget dårlig forfatning på slutten av 1900-tallet. Det var bygget til Olavsjubileet i 1930 av firmaet Steinmeyer i Bayern.

Man hadde hatt høye ambisjoner for et nytt hovedorgel i den gjenreiste katedralen. Orglet skulle inneholde «alt». Det hadde nesten 10 000 piper, fordelt på 7 verk (samlokaliserte stemmegrupper). Men også de som hadde ivret mest for et slikt gigantisk symfonisk instrument, ble nok overrasket da de så hvor plasskrevende det faktisk var. Orglet var for stort – eller katedralen for liten!

Etter mange overveielser vedrørende plassering, ble instrumentet sammenklemt i det nyrestaurerte romanske nordre tverrskip, som derved ble nesten fullstendig blokkert. Orglet hadde heller ingen egen fasade. Til tross for mange positive uttalelser om instrumentet som sådan, bl.a. fra internasjonale organister, ble betegnelsen skandale hengende ved Steinmeyerorglet.

Domkirkearkitekten begynte nesten umiddelbart å planlegge en flytting av instrumentet, men dette ble iverksatt først etter 30 år. På det tidspunkt hadde interessen for store, symfoniske orgler avtatt, også blant mange organister. Likevel var arkitektens plan så drastisk at orgelfagfolk prøvde å moderere den, men til ingen nytte. Hoveddelen av orglet ble plassert foran vestveggen i langskipet, med den stumme fasaden fra det gamle barokkorglet foran. Instrumentet ble sterkt forminsket og flere orgelverk ble fjernet helt, andre ble sterkt omdisponert, og de ble spredd på ulike plasser i kirkerommet.

Mange lagrede stemmer gikk senere med i

en brann i Erkebispegården. Instrumentets logiske indre oppbygging var gjennom disse endringene blitt alvorlig forstyrret. Det symfoniske orglets kjernerepertoar, nemlig de symfoniske orgelverkene, ble nærmest umulig å fremføre. Dessuten var vedlikeholdet av instrumentet meget vanskelig slik det sto, og det forfalt.

Arbeidet med å gjenskape det originale katedralorglet og finne en god plassering skulle strekke seg over flere desennier. Allerede i slutten av 1970-årene hentet vi utenlandske orgelbyggere til Trondheim for å utarbeide rapporter om orglets tilstand

og forslag til hva som burde gjøres. I 1990 gjennomførte orgelfirmaet Kuhn fra Sveits en detaljert registrering og oppmåling av samtlige deler, hvilket var avgjørende som grunnlagsmateriale for en restaureringssak.

Arbeidet med Steinmeyer- og kororglet i de påfølgende år var et krevende hinderløp. Firma Kuhn jobbet ufortrødent videre med et forprosjekt på oppdrag fra orgelkomité og menighetsråd. Både fasade og orgelhus inngikk i dette. Men i Trondheim var situasjonen nesten fastlåst og ansvarsfordelingen kaotisk.

Katedralorglet (Steinmeyer 1930 / Kuhn 2014) i vestskipet. Fasadepipene minner om en sommerfugl i flukt.

I 2006 fastslo Kirke- og kulturdepartementet at ansvaret for orglet skulle ivaretas av Kirkelig fellesråd i Trondheim. Dermed ble det den nyansatte kirkeverge Kjell Inge Nordgård som fikk den vanskelige oppgaven med å få prosjektet på sporet igjen. Kuhns forprosjekt ble lagt til grunn for det videre arbeide, som etter hvert førte til utlysning av en internasjonal anbuds-konkurranse i to trinn 2010-11.

Orgelbau Kuhn vant konkurransen. Deres geniale løsning førte til at det gigantiske orglet nå ruver mindre enn det tidligere gjorde i sin sterkt reduserte utgave. Gulvplassen i katedralen er faktisk utvidet, og aksene mellom hovedinngangsportalen og alter er frigjort.

Det plasskrevende instrumentet har fått et lett, nærmest luftig uttrykk - som om det svever mellom gulvet og rosevinduet. Akustisk får de forskjellige verkene utfolde seg i rommet. Tekniske løsninger er av ypperste kvalitet. Ny datateknologi er tatt i bruk bl.a. for at Steinmeyerorglet og kororglet skal kunne koordineres.

Fra opphavsfirmaet Steinmeyer var den eneste gjenlevende i orgelbygger-dynastiet til stede da instrumentet ble gjeninnviet i mai 2014. Paul Steinmeyer hadde som ung mann vært med på den smertefulle prosessen i 1962 da firmaet mot sin egen vilje måtte redusere og ombygge orglet. Nå jublet han ved at instrumentet endelig hadde fått sin rettmessige plass og fasade. Nidarosdomens katedralorgel var fullført, visuelt som akustisk!

Les mer om Steinmeyerorglet i prakt-boka «Steinmeyerorglet i Nidaros Domkirke – fra skandale til klenodium». Fås kjøpt i Besøkssentret ved domkirken.

Katedralens tredje orgelprosjekt: Kororglet – orglet i kirkens langkor

Nidarosdomen er ca. 100 meter lang og har dessuten søyler, buer og hvelv som er akustisk utfordrende. Lyden fra langskipets vestvegg når frem til høyalteret både svekket og forsinket.

Allerede tidlig i 60-årene da Steinmeyerorglet skulle flyttes til vestveggen, var man klar over at instrumentet ikke lenger ville kunne akkompagnere menighets sangen ved gudstjenestene i langkoret. Til det ville avstanden bli for stor. Planene av 1930 for bruken av katedralen etter gjenoppbyggingen forutsatte riktignok at Vestskipet (med korsalteret) skulle benyttes til menighetens faste gudstjenester. Men fortsatt bruktes primært langkoret med hovedalteret til høymesser og kirkelige handlinger. Det var derfor nødvendig med et annet orgel i katedralens kor. Man valgte å konstruere et «nytt» instrument fra de vrakede delene av Steinmeyerorglet, hovedsakelig fra svevverk II. Disse stemmene ble fordelt mellom 2 manualverk og pedal. Orglet ble plassert oppe i det sydlige triforiet (over døpefonten), med spillebordet nede på gulvplan. Piperekkene sto ganske rotete og utsatt til, uten orgelhus til beskyttelse mot støv og ødeleggelse. Det kan ikke unnsås at 60-tallets kororgel bar preg av å være en nødløsning. Og det måtte selvsagt demonteres da Steinmeyerorglet skulle restaureres. Delene skulle jo tilbakeføres til der de hørte hjemme, nemlig i katedralorglets svevverk II.

Forberedelser til nytt kororgel har foregått parallelt med planene for de andre orgelprosjektene. I 2001 ble det gjennomført en anbuds-konkurranse for et instrument med tiltenkt plassering på gulv eller galleri i langkoret. Men vi forkastet tidlig denne

løsning, fordi instrumentet med en slik lokalisasjon ville gjøre et for stort visuelt «innhugg» i det høygotiske kirkerommet. Da det i desember 2011 ble utlyst en ny anbudskonkurranse, ønsket vi konkrete forslag til et orgel plassert oppe i langkorets søndre triforium (ikke langt fra der det gamle sto). Det skulle også bygges et orgelhus, både for å beskytte instrumentet og for å rette lyden ned i kirkerommet. Spillebordet skulle stå på gulvplan nede i kirkerommet. I likhet med Steinmeyerorglet skulle kororglet ha et mobilt spillebord

med flere tilkoblingspunkter. Dette åpner for ny fleksibel bruk av kirkerommet.

Trønderfirmaet Brødrene Torkildsen vant den internasjonale anbudskonkurransen om kororglet. Torkildsen har hatt vedlikeholdsansvaret for orglene i Nidaros domkirke gjennom tre generasjoner. Det er derfor ekstra gledelig at nettopp dette firmaet også fikk bidra med å bygge katedralens nye liturgiske orgel. Planlegging og bygging av dette instrumentet pågikk parallelt med de siste justeringer på Steinmeyerorglet. Dette var viktig ettersom de to orglene skulle kunne kobles sammen.

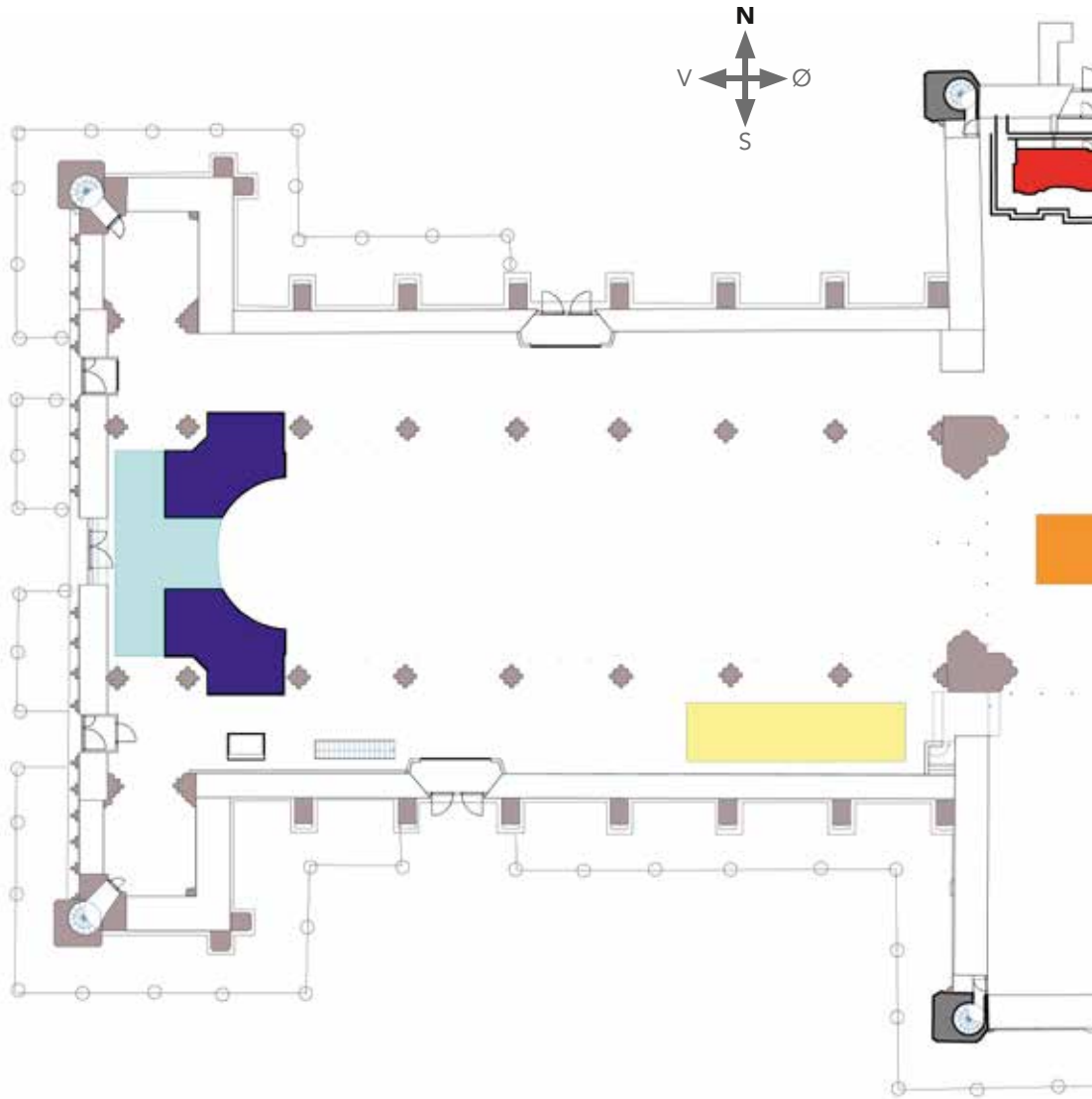
Tre orgler: Nidarosdomens «surround»-anlegg!

Når vi nå går inn i det nye kirkeåret, kan vi glede oss over at de tre fullførte orgelprosjektene har resultert i at

- Domkirkens verdifulle arvestykke fra barokktiden, Wagnerorglet, er reddet. Det skinner og klinger fra galleriet i nordre tverrskip.
- Det enorme potensialet i Steinmeyerorglet er utnyttet til fulle og restaureringen av katedralorglet har gitt et visuelt løft til hele vestskipet. Instrumentets piper klinger fra orgelhuset under rosevinduet, oppe fra søndre triforium i vestskipet og fra høyt oppunder sentraltårnet.
- Et nytt kororgel er på plass i langkoret. Det blir liturgisk hovedinstrument ved de fleste av kirkens høymesser samt ved konserter i kirkens langkor. Orgelklangen strømmer ut oppe fra søndre triforium nær hovedalteret.

*«Orglet er i mine øyne og øre alle instrumenters dronning».
Mozart i brev til sin far 1777*

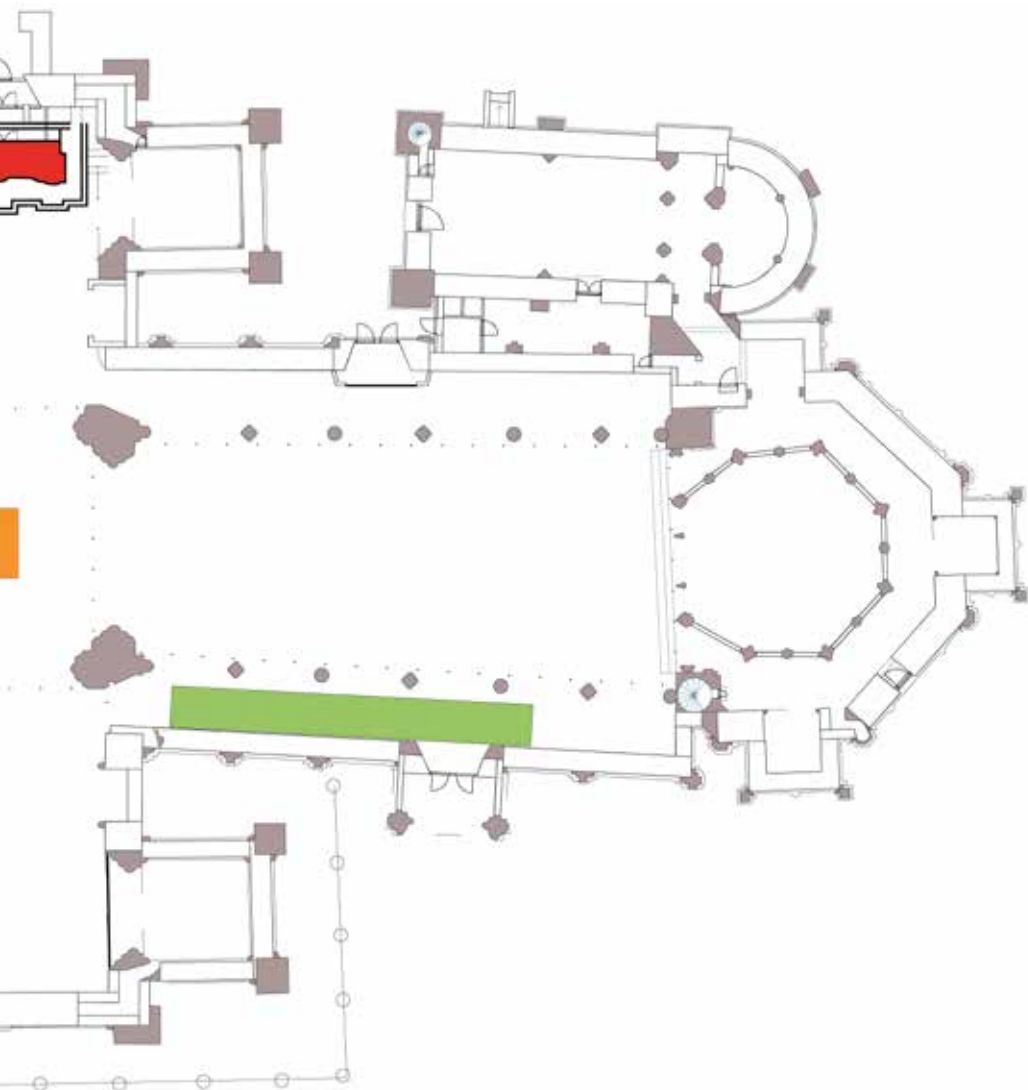
Grunnplan av Nidaros dom

Katedralorglet (bygget 1930 av Steinmeyer og restaurert 2013–14 av Kuhn Orgelbau)

- Svellverk 1 og Svellverk 2 på gulvplan
- Hovedverk, Pedalverk og «Ryggspositiv» oppe under Rosevinduet
- Soloverk oppe i triforiet
- Fjernverk oppunder Sentraltårnet

nkirke med de tre orglene

Barokkorglet (bygget 1740 av J. Wagner
og restaurert 1994 av J. Ahrend Orgelbau)

 på galleri i Nordre tverrskip

Kororglet (Br. Torkildsen orgelbyggeri 2015)

 Oppe i triforiet i koret

Nye klanger i Nidarosdomens langkor

Det er godt og vel tre år siden det gamle kororglet i Nidarosdomens langkor ble demontert for å kunne tilbakeføres og innlemmes i domkirkens praktfulle Steinmeyerorgel fra 1930, som det opprinnelig var en del av.

I mellomtiden har orgelsituasjonen i langkoret krevd kreative løsninger av ulike slag. Den første tiden ble Wagnerorglet forsøkt brukt til høymesser og kirkelige handlinger, men plasseringen gjorde det utfordrende å lede sangen «rundt svingen» i langkoret og ga lite rom for et nyansert gudstjenestespill. Barokkorglets temperering og høye kammertone gjorde dessuten samspill med kor så vel som øvrige instrumentalister vanskelig, eller umulig.

Et digitalt instrument måtte derfor midlertidig benyttes til ledsagelse ved gudstjenestelige handlinger frem til katedralorglet i vest var gjenreist. I tiden etter dette har menigheten stort sett feiret sine gudstjenester i vestskipet, hvor den også ganske sikkert satt eller stod i middelalderen da langkoret var forbeholdt presteskap og kor. Fra en kirkemusikers ståsted har dette slett ikke vært noen dårlig midlertidig løsning; med Steinmeyerorglets brede klangpalett er mulighetene for et nyansert gudstjenestespill nærmest uendelige.

Men det er langkoret i Nidarosdomen som er og blir det naturlige samlingssted når menigheten samles til messefeiring eller kirkelige handlinger. Slik har det stort sett vært siden reformasjonen, riktignok med periodevis unntak i forbindelse med

Langkoret mot høyalteret.

restaureringsarbeider i kirken. Her står høyalteret i helligdommen, tidligere gjerne omtalt som Cor Norvegiae – Norges hjerte – og begrepet høymesse viser fra gammelt av nettopp til en hovedgudstjeneste som feires ved kirkens høyalter.

Vi gleder oss nå stort til å komme «hjem» til vårt vante gudstjenestested i langkoret, - og til å ta det nye kororglet i bruk. Det er ikke et beskjedent instrument vi snakker om, men et kororgel som er en nasjonal-

helligdom verdig, og som står godt på egne ben, samtidig som det spiller på lag med Steinmeyerorglets klanglige estetikk. Til forskjell fra det forrige kororglet, som bare var «lån» av stemmer fra Steinmeyerorglet og slik sett en slags nødløsning, er altså det nye kororglet helt og holdent et selvstendig orgel, med sitt eget klanglige konsept.

Den gudstjenestelige bruken og korenes behov for et fleksibelt instrument til akkompagnement har lagt grunnleggende føringer for den klanglige retningen i vårt nye kororgel. Et bredt utvalg av runde og varme grunnstemmer danner det ideelle utgangspunkt for ledsagelse av salmesangen, samtidig som svellverkets rike utvalg av karakterstemmer fargelegger klangen,

og fyller korenes behov for dynamisk orgel- ledsagelse. Det er dette orglet som vil bli hovedinstrumentet ved gudstjenestelige handlinger i domkirken, og det er lagt vekt på at instrumentet skal kunne fylle denne funksjonen alene, uten hjelp av Steinmeyerorglet.

Når katedralen fylles i forbindelse med høytider og nasjonale markeringer av ulike slag, kreves det samtidig at Steinmeyerorglet og kororglet må kunne spille på lag og klinge samtidig. Dette har også lagt føringer for den klanglige profilen for kororglet. Vi er svært takknemlig for måten firmaet Br. Torkildsen har gått inn i denne utfordrende oppgaven på, med et åpent sinn. Det nye kororglet kan derfor også sees

Spillepulten til Kororglet.

som en utvidelse av Steinmeyerorglet, når dette er nødvendig. Det gjelder ikke bare til gudstjenestebruk, men også i konsertsammenheng, hvor kororglet vil utgjøre ytterligere en ekko-effekt for den som sitter i vestskipet, sammen med fjernverk og soloverk plassert henholdsvis i sentraltårnet og i vestskipets triforium. Et 'verk' – som i f.eks. soloverk – viser innen orgelterminologi til en samling med piperekker (registre eller stemmer) som fysisk er lokalisert sammen, og som organisten kan betjene fra et særskilt manual (tangentrekke) på orglets spillepult.

Steinmeyerorglet kan i sin helhet betjenes fra kororglets spillepult, men det er særlig lagt vekt på at fjernverket og soloverkets registre her skal være særlig lett tilgjengelige for organisten. Disse to verkene står fysisk nærmere langkoret i kirken enn de øvrige verkene i Steinmeyerorglet, og vil derfor være et verdifullt tilskudd til kororglets egne tre verk. Disse verkene er derfor utstyrt med egne registervipper (brytere for å aktivere de ulike stemmene) i kororglets spillepult, mens Steinmeyerorglets øvrige stemmer/registre kan aktiveres via et uttrekkbart touch screen (digital skjerm). For at organisten også enkelt skal kunne spille resten av Steinmeyerorglet i vest når hun/han sitter ved spillepulten i langkoret, er det dessuten laget ti faste kombinasjoner som er plassert lett tilgjengelig i spillepulten. 'Kombinasjoner' betyr i denne sammenheng blandinger av ulike klanger i orglet, som organisten på forhånd har satt sammen og programmert inn i orglets datasystem, slik at de raskt kan hentes frem.

I ennå større grad enn Steinmeyerorglet i vest, vil det nye kororglet bli benyttet til å ledsage sangsolister og/eller instrumentaler så vel som kor. Da er det viktig for

organisten å kunne ha øyekontakt med dem hun/han spiller sammen med, eller med dirigenten for koret. I enkelte sammenhenger må også organisten kunne lede koret samtidig med at hun/han spiller. Mulighet for fleksibel plassering av spillepulten, og at den enkelt skal kunne flyttes av én person, har derfor vært en viktig premiss for utformingen av selve spillepulten.

Med dette siste tilskuddet må domkirkens orgelpark kunne regnes som fullstendig, og det enorme orgelprosjektet for sluttført. Domkirken har aldri vært bedre utstyrt med kvalitetsinstrumenter enn i dag, og en skal lete lenge etter andre kirker i Europa som er bedre rustet på orgelfronten. For den kirkemusikalske virksomheten i domkirken er ferdigstillelsen av nytt kororgel av uvurderlig betydning. For korene våre, som med dette har fått et fullverdig akkompagnementsinstrument, er tiden nå inne for å finne en permanent liturgisk plassering i langkoret, som understreker at koret er en sentral og nødvendig aktør i en katedralliturgi.

Vi takker Torkildsen for deres store engasjement for å utstyre Nidarosdomen med et kvalitetsinstrument, og for deres nysgjerrighet og vilje til å søke nye løsninger der dette var nødvendig. Og ikke minst takker jeg nok en gang vår utrettelige leder for domkirkens orgelprosjekt, tidligere domkantor Per Fr. Bonsaksen. Uten hans entusiasme og engasjement for saken er det vanskelig å se for seg at domkirken ville vært – eller blitt – like godt utstyrt med kvalitetsinstrumenter som i dag.

Og sist men ikke minst gratulerer jeg Nidaros domkirke og Vår Frue menighet med et praktfullt kororgel, som skal lede salmesangen og tilbedelsen i generasjoner fremover.

Tanker fra orgelbyggeren

Vi i Brødrene Torkildsen Orgelbyggeri AS er svært takknemlige for, og stolte av at vi ble valgt til å bygge det nye kororglet i Nidarosdomen.

Orgelbyggeriet i Åsen, som tidlig hadde adresse «Aasen pr Trondhjem,» ble etablert i 1882 av «instrumentmager» Iver Torkildsen og broren Peder. Disse døde i 1890 og 1921. Annen generasjon drev fram til 1972, og tredje generasjon til 2011.

Fjerde generasjon Torkildsen er nå med i firmadriften sammen med daglig og faglig leder Jann-Magnar Fiskvik.

Vårt firma har lang tradisjon med orgelvedlikehold i Nidarosdomen. I perioden

1924-1928 hadde vi vedlikeholdet av Wagnerorglet før det ble demontert og lagret. Fra 1936 hadde vi regelmessig tilsyn med Steinmeyerorglet fram til 2012, da det ble demontert i forbindelse med restaureringen. De fleste av oss har derfor hatt tilhørighet til katedralen i en årrekke, ofte nattestid i forkant av store begivenheter.

At Nidarosdomen har behov for et selvstendig kororgel har lenge vært klart. Vi har tidligere vært med på å skissere forslag til et mindre mekanisk kororgel nede på gulvet mellom søylene.

I forbindelse med restaureringen av Steinmeyerorglet ble kororgelsaken igjen aktualisert.

Arbeid med intonering. Medintonatør Nils Günther Torkildsen (til venstre) og intonatør og daglig leder i firmaet Jann-Magnar Fiskvik.

Det var en ære og glede for oss å få være med og utarbeide forslag til og tilbud på nytt kororgel.

Utviklingen i vårt firma de senere år

Vi er et lite, og svært håndverksorientert orgelbyggeri som har markert seg med å bygge små til mellomstore klassiske mekaniske instrumenter, basert på norske orgelbygger-tradisjoner. I flere tiår har vi latt oss inspirere av Claus Jensen sin klangverden. Han hadde sin virksomhet i Trondheim på siste halvdel av 1800-tallet og hans orgel i Ila kirke, bygd i 1889, er stadig like sjarmerende med sin varme, vokale klang.

I forbindelse med byggingen av vårt nye orgel med 38 stemmer til Levanger kirke i 2003, fikk vi anledning til å skaffe oss ny kunnskap om både tyske og franske romantiske/symfoniske orgler.

Vårt neste store instrument på hele 45 stemmer til Steinkjer kirke, ble innviet i 2009. Dette orglet har nettopp Wagner-orglet i Nidarosdomen som et av sine viktigste forbilder.

Studiebesøk ved Wagners orgel i Brandenburg fra 1722 var en viktig del av forbedrelsene, ikke minst for å kunne gjenskape Wagners tungestemmer. Sammen med Gottfried Silbermanns orgel i Katolische Hofkirche i Dresden fra 1750, ga disse instrumentene oss et godt grunnlag for å utvikle et større barokkinspirert instrument til Steinkjer.

Firmaets neste store oppgave var å restaurere og tilbakeføre Claus Jensen-orglet fra 1863 i Tromsø Domkirke. Dette førte oss på mange måter tilbake til Trondheim, og igjen var Nidarosdomen sentral. Claus Jensen bygde nytt orgel til Tromsø domkirke omtrent samtidig med at han utførte ombygging av Wagner-orglet på 1860-

tallet. Som en kuriositet kan her nevnes at vi fikk velsignelse fra Nidarosdomen (NDR) til å gjenbruke komponenter fra Claus Jensens tilbygg på Wagnerorglet som erstatning for tapte deler i Tromsø. Den omfattende restaureringen og tilbakeføringen av Tromsø-orglet ble fullført sommeren 2014.

Inspirasjon fra historiske orgler i Europa

Når vi nå skulle få bygge et relativt stort kororgel på 32 stemmer til Nidarosdomen, var våre erfaringer fra ulike klangverdener på Kontinentet svært relevant. Det nye kororglet skulle dekke behovet som selvstendig gudstjeneste- og konsertinstrument i langkoret, men også være klanglig egnet for sammenkobling med Steinmeyerorglet.

Nidarosdomen er en pilegrimskirke og besøkes daglig av mennesker fra mange land og trossamfunn. Katedralen har et internasjonalt preg. Vi fant det derfor spennende å la klanger fra flere lands orgeltradisjoner møtes i vårt nye kororgel og smelte sammen til en vokal og samtidig fyldig klang som er Nidarosdomen verdig:

- Forbilder for principaler, enkelte fløytestemmer og buldrende basstoner er hentet fra orglet i domkirken i Schwerin, bygd av Friedrich Ladegast i 1871.
- Strykestemmer, overblåsende fløyter og en Trompet harmonique er basert på orglet i Jesuskirken i København, bygd av den berømte franske orgelbyggeren Cavaille-Coll i 1890.
- Fra samme orgelbyggers instrument fra 1863, nå i St. Dizier øst for Paris, har vi funnet et perfekt forbilde for vår Klarinett i svellverket.
- Basun 16' er fundamentet i pedalklangen og er bygd etter basunen i Gottfried Silbermanns orgel i domkirken i Freiberg fra 1714. Denne stemmen var nok den første som

Silbermann bygde med munnstykker av bly og som Wagner sannsynlig har kjent til da han bygde sin basun til Nidarosdomen.

- De øvrige Trompetstemmene er videreutviklet fra norske forbilder, som i sin tid var bygd etter franske tradisjoner.

Med disse registre på klangpaletten har vi formet kororglet, og med Claus Jensen sin klang fra Tromsø domkirke friskt i ørene skulle det ikke forundre meg om noe er med derfra også.

Arbeidsprosessen

Å konstruere et 32-stemmers orgel høyt oppe i triforiet har vært en utfordring. Ikke minst fordi vi har store krav til at våre instrumenter skal være lett tilgjengelige for stemming og vedlikehold. Dette instrumentet er det første vi bygger med elektriske overføringer siden 1960-tallet. Men belgverk, vindlader, pipeverk og orgelhus er bygd opp etter de samme klassiske prinsippene som vi har jobbet etter i en årrekke.

Monteringen var krevende, dels fordi vi måtte få delene opp i triforiet i rett rekkefølge, men også fordi gulvplassen ble svært begrenset etter hvert som vi bygde opp instrumentet. Vi vil i den forbindelse takke Nidaros domkirkes restaureringsarbeider for godt samarbeid, ikke minst med å få opp alle delene.

Den klangskapende prosessen med å forene de ulike stemmene fra forskjellige orgeltradisjoner har vært en fornøyelse. De første stemmene, Principal 8' og Oktav 4' i hovedverket, som er selve nerven i den vokale klangoppbyggingen, ble testet ut rundt 20. august under en øvelse i Domkoret. Dette gav oss en trygghet på at vi var på riktig vei. Akustikken i Nidarosdomen har en bassdominert etterklang. Det trengs for eksempel færre kontrabasser i et

Montering av orgelpiper høyt opp i triforiet og et blick ned i langkoret.

symfoniorkester her enn i andre konsertlokaler. Vår nyervervede erfaring er imidlertid at det kreves utrolig mye energi for å få nettopp basstonene fra triforiehøyde og ned i kirkerommet. Diskanttoner derimot, drar nok mer nytte av refleksjonsflater i taket og den massive bakveggen i orgelhuset, og måtte faktisk dempes noe.

Undertegnede vil påstå at vi har klart å skape en klang som ligger den menneskelige stemmen nær, og som vil være med på å bygge opp under sangen helt til de store jubelrop. Med den store klangpaletten dette orglet har, skulle det være velegnet som konsert-instrument alene, men også sammen med Steinmeyerorglet når hele katedralen tas i bruk.

Takk – og til lykke!

På vegne av vårt orgelbyggeri vil jeg rette en stor takk til alle som har vist oss den tillit det er å få bygge det nye kororglet

til Nidarosdomen. Det har vært en lang prosess og, naturlig nok, med mange flere involverte parter enn vi er vant til. Planleggingen av orglets spillebord med alle overføringer og styringsenheter gikk mer eller mindre parallelt med at firma Kuhn planla restaureringen av Steinmeyerorglet. Begge spillebordene og komplett styringsanlegg, med mulighet for sammenkobling av de to orgler, ble utført hos firma Laukhuff i Tyskland. Jeg vil i den forbindelse spesielt takke Dieter Utz fra firma Kuhn for et stødig lederskap og for å ha involvert oss i utviklingen av et nokså komplekst styringssystem.

Vi vil rette en stor takk til alle som har vært med og lagt til rette for vårt arbeid. Dette gjelder bl.a. den orgelfaglige komite og spesielt prosjektets leder og koordinator,

Per Fridtjov Bonsaksen, som med en stødig hånd og et våkent blikk har fått det hele i havn.

Brødrene Torkildsen orgelbyggeri har følgende stab, som alle har vært delaktig i byggingen av orglet: Nils Harald Torkildsen, Jann-Magnar Fiskvik, Nils Günther Torkildsen, Tore Steinkjer, Hallvard Zylla, Ole Martin Spangrud, Jakub Wszolek og Szymon Januszkiewicz.

Alle metallpipene er laget hos pipemakeriet Stinkens i Holland. Undertegnede har laget tungestemmene i eget verksted.

I visshet om at vi har gjort vårt beste, og i troen på at resultatet må betraktes som vellykket, ønsker vi at det nye kororglet vil tjene Nidarosdomen i mange generasjoner.

Orgelpipene under montering oppe i søndre triforium i langkoret.

Spesifikasjoner for Torkildsenorglet i Nidaros domkirke

Hovedverk (Man I)

omfang C – c^{'''} (61 taster)

1. Bordun	16'
2. Principal	8'
3. Rørfløyte	8'
4. Gamba	8'
5. Oktav	4'
6. Spissfløyte	4'
7. Oktav	2'
8. Kornett	III fra g °
9. Mikstur	IV-V
10. Trompet	8'

Pedal omfang C – g' (32 taster)

25. Violon	16'
26. Subbass	16'
27. Principal	8'
28. Gedakt	8'
29. Oktav	4'
(Oktavtransmisjon fra Principal 8', nr. 27)	
30. Basun	16'
31. Trompet	8'
32. Klarin	4'
(Oktavtransmisjon fra Trompet 8', nr.31)	

Svellverk (Man. II)

omfang C – c^{'''} (61 taster)

11. Salicional	16'
12. Principal	8'
13. Flute harm.	8'
14. Gedakt	8'
15. Viola	8'
16. Vox Celeste	8'
17. Fugara	4'
18. Traversfløyte	4'
19. Nasat	3'
20. Waldfløyte	2'
21. Ters	1 ^{3/5} '
22. Mixtur	IV
23. Trompet harm.	8'
24. Klarinett	8'

Elektrisk traktur og registratur med sløyfelader. Tremulant for svellverket.

Kopler: II/I, Sub II/I, Sub II, Sub I, II/P, I/P.

Elektroniske setterkombinasjoner. Touch screen. USB-uttak

Steinmeyerorglet kan spilles fra kororglets spillebord ved hjelp av:

- Registervipper for Soloverket og Fjernverket
- 10 faste registerknapper for de øvrige verkene
- Betjening via Touch screen

Langkoret mot høyalteret